

دستورعمل اجرایی
برنامه کمک معیشت برای کودکان مبتلاء به سوء تغذیه خانوارهای نیازمند
در هشت استان ناامن غذایی

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
معاونت رفاه اجتماعی
دفتر امور حمایتی و توانمندسازی

وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
معاونت بهداشت
دفتر بهبود تغذیه جامعه

تیر ماه ۱۳۹۹

مقدمه:

سوء تغذیه یکی از مشکلات تغذیه ای شایع در کودکان زیر ۵ سال است. از پیامدهای نامطلوب سوء تغذیه کودکان می توان به اختلال در رشد و تکامل مغزی و جسمی، تضعیف سیستم ایمنی بدن و افزایش موارد مرگ و میر، افزایش هزینه های درمانی و مراقبت های پزشکی، افت تحصیلی و تحمیل هزینه های سنگین به آموزش و پرورش کشور و از دست دادن روزهای کاری توسط والدین را نام برد که بار سنگین مالی بر اقتصاد جامعه هم در بخش دولتی و هم در بخش خصوصی وارد می سازد. از مهمترین علل بروز سوء تغذیه در کودکان فقر، دسترسی نداشتن به غذای کافی، بیسوادی، بیکاری، ناآگاهی های تغذیه ای، خشکسالی، بحران ها مثل سیل، اپیدمی بیماری های عفونی مثل شیوع بیماری کووید-۱۹ در شرایط فعلی و تبعات اقتصادی آن را می توان نام برد. مهمترین مداخلاتی که برای پیشگیری از سوء تغذیه در گروه های آسیب پذیر تغذیه ای باید بکار گرفته شود توانمند سازی خانوار با اجرای طرح های اشتغال زایی و کمک به افزایش درآمد خانوار، آموزش تغذیه به منظور استفاده بهینه از منابع غذایی موجود و در دسترس بویژه آموزش و توانمند سازی زنان که مسئولیت تهیه و طبخ غذا در منزل را به عهده دارند و هم چنین کمک های غذایی است که با جلب همکاری بخش های مختلف توسعه باید به مورد اجرا گذاشته شود. حمایت تغذیه ای از کودکان که بدلیل فقر دچار سوء تغذیه شده اند از طریق تامین و توزیع سبد غذایی استاندارد برای بهبود وضعیت تغذیه کودک و بهبود روند وزن گیری و بهبود رشد کودکان ضروری است.

وسعت مشکل سوء تغذیه در کودکان در کشور:

اگرچه شیوع سوء تغذیه کودکان زیر ۵ سال در سطح کشوری بطور قابل توجهی کاهش یافته است و بر اساس نتایج بررسی کشوری تعیین وضعیت تن سنجی، شاخص های تغذیه ای و رشد و تکامل، و برخی نشانگرهای ارزشیابی خدمات نظام بهداشتی در کودکان زیر ۵ سال کشور در سال ۱۳۹۶ شیوع کم وزنی، کوتاه قدی و لاغری به ترتیب ۴,۳، ۴,۸ و ۴,۳ درصد می باشد و براساس طبقه بندی سازمان جهانی بهداشت، کشور در وضعیت سوء تغذیه با شیوع پایین قرار دارد. ولی نباید از نظر دور داشت که در مناطق کم برخوردار کشور مانند سیستان و بلوچستان، کرمان، هرمزگان و خراسان جنوبی شیوع کم وزنی، لاغری و کوتاه قدی کودکان زیر ۵ سال بیش از دو برابر متوسط کشوری است.

از نظر وضعیت ریز مغذیها، شیوع کمبود آهن و کم خونی ناشی از آن در کودکان ۶ ساله کشور حدود ۱۰ درصد است و بالاترین شیوع کم خونی کودکان در اقلیم سیستان و بلوچستان، جنوب کرمان و جنوب خراسان (۲۳ درصد) وجود دارد. کمبود روی از دیگر مشکلات تغذیه ای شایع در کودکان است. براساس نتایج دومین بررسی ملی وضعیت ریز مغذی ها، حدود ۱۴ درصد کودکان ۶ ساله دچار کمبود روی هستند. کمبود آهن و کمبود روی در کودکان زیر ۵ سال بویژه در ۱۰۰۰ روز اول زندگی عوارض غیر قابل جبران از جمله اختلال در رشد و تکامل، کاهش ضریب هوشی، تضعیف سیستم ایمنی بدن و افزایش موارد ابتلا به بیماری ها و مرگ، افت تحصیلی و کاهش بازده کاری می شود.

اقدامات در دست اجرا

در حال حاضر برنامه حمایت تغذیه ای کودکان که از سال ۱۳۸۰ با همکاری کمیته امداد امام (ره) به مورد اجرا گذاشته شده است، در سطح کشور در دست اجراست. به طوری که در سال ۱۳۹۸، تعداد ۱۳۶۹۵۷ کودک واجد شرایط تحت پوشش سبد غذایی رایگان تحت پوشش قرار گرفتند. با توجه به این که در حال حاضر هنوز تعدادی از کودکان واجد شرایط دریافت سبد غذایی به دلیل کمبود بودجه، تحت پوشش نیستند و تاخیر در کمک رسانی پیامد های غیر قابل جبرانی در رشد و تکامل مغزی و جسمی در دوران جنینی و کودکی بدنال دارد، افزایش پوشش کمک های غذایی کودکان امری ضروری است. برنامه یارانه نقدی مشروط یکی از راهکارهای مقابله با ناامنی غذایی و تامین بخشی از نیازهای تغذیه ای خانواده هاست که در سایر کشورها نیز اجرا می شود. انتقال پول به خانوارها مشروط به شرایطی

از جمله انجام مراقبت های اولیه بهداشتی برای مادر و کودک مانند واکسیناسیون کودکان، انجام منظم مراقبت های بهداشتی و پایش رشد کودک و آموزش در خصوص تهیه اقلام غذایی مناسب برای غذای خانواده و کودک است. از آذر ماه ۱۳۹۷ تا فروردین ۱۳۹۸، با همکاری دفتر امور حمایتی و توانمندسازی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با تحت پوشش بردن ۳۹۹۷ کودک در استان سیستان و بلوچستان از طریق واریز پول نقد به حساب سرپرست خانوارها برنامه کمک معیشت جهت بهبود وضع تغذیه کودکان آغاز شد که با توجه به گزارش عملکرد برنامه و ارتقای وزن کودکان در بیش از ۴۰ درصد و همچنین شیوع کووید-۱۹ از بهمن ۱۳۹۸ که یکی از دلایل افزایش ناامنی غذایی در خانوارهای ساکن در هشت استان ناامنی غذایی گردیده (سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی، هرمزگان، کرمان، ایلام، خوزستان، بوشهر و کهگیلویه و بویر احمد)، گسترش برنامه در این هشت استان از تیر ماه ۱۳۹۹ در دستور کار قرار گرفت.

اهداف :

هدف کلی: بهبود وضعیت تغذیه و رشد کودکان زیر پنج سال در هشت استان ناامنی غذایی

اهداف اختصاصی:

- کاهش سوء تغذیه (اختلال رشد، کم وزنی و لاغری) کودکان زیر پنج سال در هشت استان ناامنی غذایی
- ارتقاء وضعیت تغذیه کودکان مبتلا به سوء تغذیه در خانوارهای نیازمند در هشت استان ناامنی غذایی
- ارتقاء آگاهی، نگرش و عملکرد مادران در زمینه تغذیه و رشد کودک، ارتقاء الگوی تغذیه کودکان و استفاده بهینه از یارانه نقدی در تامین اقلام غذایی در هشت استان ناامنی غذایی

وظایف در سطح ستاد وزارتخانه :

- ارسال فهرست کودکان مبتلا به سوء تغذیه خانوارهای نیازمند هشت استان ناامن غذایی که تحت پوشش هیچگونه برنامه حمایت تغذیه ای قرار ندارند به تفکیک استان ها / دانشگاه ها جهت تخصیص اعتبارات به وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
- تدوین دستورعمل، فرم ها و بخشنامه های اجرایی
- تهیه و تدوین و به روز رسانی متون آموزشی
- پایش مستمر برنامه، جمع بندی و ارسال گزارش عملکرد نهائی به تفکیک دانشگاه های تحت پوشش برنامه به وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی جهت تعیین روند اجرای برنامه و تخصیص بودجه و برنامه ریزی در سال بعد
- انجام نظارت های کشوری با همکاری و هماهنگی اعضای کمیته فنی حمایت تغذیه ای و دسترسی اقتصادی در گروه های آسیب پذیر و خانوارها در صورت امکان و پس از رفع کووید-۱۹

وظایف در سطح مرکز بهداشت استان و شهرستان

- شناسائی کودکان مبتلا به سوء تغذیه خانوارهای نیازمند در هشت استان ناامن غذایی و تکمیل و ارسال به موقع فایل اکسل وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به دفتر بهبود تغذیه جامعه
- توجیه بهورزان و مراقبین سلامت در مورد نحوه شناسایی کودکان واجد شرایط (دارای اختلال رشد یا سوء تغذیه خانواده های نیازمند) و روند اجرایی برنامه
- برنامه ریزی و تنظیم سرفصل، تهیه محتوا و به روز رسانی مطالب آموزشی تغذیه کودکان، آموزش و بازآموزی بهورزان و مراقبین سلامت و سایر کارکنان بهداشتی
- آموزش دستور عمل اجرای برنامه برای کلیه کارکنان درگیر برنامه کمک معیشت (به صورت حضوری یا غیر حضوری بر اساس وضعیت شیوع کووید-۱۹ در هر منطقه)
- توجیه والدین و به ویژه سرپرست خانواده و معرفی برنامه به آنان قبل از دریافت کمک معیشت و تعیین فهرست مواد غذایی پیشنهادی بر اساس مبلغ تخصیص یافته و تایید بر خرید مواد غذایی مناسب بر اساس

مبلغ واریزی کمک معیشت و نقش بهبود روند تغذیه کودک در تداوم مبلغ کمک معیشت یارانه (به صورت حضوری یا غیر حضوری بر اساس وضعیت شیوع کووید-۱۹ در هر منطقه)

- پیگیری و پایش وضعیت تغذیه کودکان بر اساس شاخص های تن سنجی در برنامه مراقبت های ادغام یافته کودک سالم
- تکمیل فرم عملکردی به طور سه ماهه به منظور تعیین وضعیت تغذیه کودکان، اثر بخشی برنامه در بهبود وضع تغذیه کودکان، تعیین وضعیت ادامه، قطع یا جایگزینی کودک در سه ماهه دوم و ارسال به دفتر بهبود تغذیه جامعه
- نظارت مستمر بر عملکرد بهورز و مراقب سلامت (صحت نحوه شناسایی کودکان واجد شرایط، پایش روند مراحل پایش ماهانه قد و وزن کودکان)
- مشاوره تغذیه حضوری / تلفنی برای کودکان تحت پوشش برنامه

وزارت رفاه و تامین اجتماعی :

- ارزیابی وضعیت معیشتی افراد معرفی شده جهت تعیین نیازمندی توسط سامانه اطلاعات رفاه ایرانیان در وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و اعلام فهرست نهائی کودکان تحت پوشش برنامه همراه با سایر مشخصات آنان به ویژه اعلام میزان مبلغ واریز به تفکیک استان / دانشگاه / شهرستان قبل از واریز کمک معیشت به دفتر بهبود تغذیه جامعه جهت مستندات لازم برای پیگیری از خانواده و تایید دریافت کمک معیشت توسط دانشگاه های علوم پزشکی تحت پوشش برنامه
- درخواست شارژ کارت یارانه سرپرست خانوار از سازمان هدفمند سازی یارانه ها و شارژ کارت در صورت واجد شرایط بودن افراد
- شارژ مجدد کارت سرپرست خانوار واجد شرایط در طول شش ماهه دوم
- خروج افرادی که به هر دلیل واجد دریافت مجدد یارانه معیشتی نمی باشند.
- همکاری در نظارت و پایش از اقدامات اجرای برنامه
- پیگیری و اخذ اعتبارات در چهارچوب قانون بودجه سالانه به جهت تامین بخشی از بودجه برنامه
- همکاری در تدوین تفاهم نامه، دستورالعمل، فرم ها و بخشنامه های اجرایی

مراحل اجرایی برنامه

شناسائی و معرفی کودکان واجد شرایط به دفتر بهبود تغذیه جامعه

در این برنامه کودکان مبتلاء به سوء تغذیه خانوارهای نیازمند که تحت پوشش هیچ برنامه حمایت تغذیه ای نمی باشند شناسائی و با تکمیل فایل اکسل وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی توسط دانشگاه های تحت پوشش برنامه به دفتر بهبود تغذیه جامعه معرفی خواهند شد. سپس دفتر بهبود تغذیه جامعه فهرست کودکان و سایر مشخصات آنان را به وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی ارسال نموده تا پس از انجام آزمون وسع، فهرست نهایی را تعیین و به دفتر بهبود تغذیه جامعه اعلام نماید. در حال حاضر فهرست کودکان در حقیقت همان کودکان پشت نوبت واجد شرایط در هر منطقه می باشند.

آموزش والدین به ویژه مادران:

آموزش مادران و پدران به ویژه در خصوص خرید اقلام غذایی پیشنهاد شده توسط بخش بهداشت و متنا سب با مبلغ کمک معیشت و نیازهای تغذیه ای کودکان، یکی از مهم ترین اقدامات آموزشی در این برنامه است. آموزش مادران در زمینه تغذیه کودکان بر اساس گروه های غذایی و مواد غذایی بومی از اقدامات مهم برنامه است.

آموزش کارکنان بهداشتی:

آموزش کارکنان بهداشتی در خصوص برنامه و دستور عمل اجرایی آن، اهمیت تنظیم سبد غذایی بر اساس مبلغ یارانه واریز شده و با تاکید بر استفاده از غذاهای بومی و اهمیت مشاوره تغذیه از اقدامات آموزشی کارکنان بهداشتی می باشد.

توجه: در حال حاضر به دلیل بیماری کووید-۱۹ در برخی از مناطق آموزش به صورت گروهی انجام نمی گردد و مشاوره و آموزش ها از طریق تلفن یا فضای مجازی باید انجام شود.

پیگیری و پایش وضعیت رشد و تغذیه کودکان:

با توجه به این که شاخص های تن سنجی کودکان (وزن برای سن یا کم وزنی و وزن برای قد یا لاغری) بیانگر بهبودی وضع تغذیه کودکان می باشد. ضروری است که کودکان تحت پوشش این برنامه با هماهنگی های انجام شده با والدین بر اساس پروتکل های بهداشتی و رعایت فاصله اجتماعی، بسته ادغام یافته کودک سالم و همچنین بسته اجرایی تغذیه با حداقل مراقبت های ضروری جهت اندازه گیری وزن به خانه بهداشت / پایگاه مراجعه و ارزیابی شاخص های تن سنجی آنان انجام شود. لازم به ذکر این نکته هست که شاخص وزن برای قد فقط در مناطقی که بسته ادغام یافته کودک سالم بازنگری شده در حال اجراست قابل اندازه گیری است.

پایش و نظارت بر اجرای برنامه:

- پایش و نظارت بر اقدامات اجرایی برنامه در سطوح مختلف باید انجام شود. گزارش بازدیدها یا پیگیری ها در جلسات ارائه گردد. تا برای مشکلات و موانع موجود در اجرای برنامه راه حل های مناسب تعیین شود. لازم به ذکر است نظارت مستقیم و حضوری بر اساس وضعیت کووید-۱۹ فقط در صورت امکان انجام خواهد شد.

- تکمیل فرم عملکرد هر ۳ ماه یک بار در سطح دانشگاه و ارسال به دفتر بهبود تغذیه جامعه

تعاریف:

تعداد کودکان دریافت کننده کمک معیشت در دوره سه ماهه: عبارت است از تعداد کل کودکانی که در این دوره سه ماهه کمک معیشت دریافت کرده اند. لازم به ذکر هست که در طول این دوره هیچ کودکی وارد یا خارج از برنامه نخواهد شد.

تعداد کودکان بهبود یافته در دوره سه ماهه: عبارت است از کلیه کودکانی که بر اساس شاخص های تن سنجی در طی این دوره سه ماهه وضع تغذیه آنان روند بهبودی داشته است.

در صد کودکان بهبود یافته از طریق کمک معیشت در دوره سه ماهه: عبارت است از حاصل تقسیم تعداد کودکانی که وضع تغذیه آنان بر اساس شاخص های تن سنجی در این دوره سه ماهه روند بهبودی داشته به تعداد کل کودکان دریافت کننده کمک معیشت در دوره سه ماهه ضربدر ۱۰۰

تعداد مادران کودکان دریافت کننده کمک معیشت در دوره سه ماهه: تعداد مادران کودکان زیر پنج سال تحت پوشش برنامه کمک معیشت در دوره سه ماهه

تعداد مادران کودکان دریافت کننده کمک معیشت آموزش دیده در خصوص تغذیه (تئوری-عملی) در دوره سه ماهه: تعداد مادران کودکان زیر پنج سال که در این دوره سه ماهه در زمینه تغذیه کودک به ویژه تنظیم سبد غذایی بر اساس ارقام پیشنهادی در این دستور عمل و تغذیه با شیر مادر، تغذیه تکمیلی، ریز مغذی ها، میان وعده غذایی، گروه ها و سهم غذایی کودکان، رفتارهای تغذیه ای و... به طور تئوری یا عملی آموزش دیده اند (حضور یا غیر حضوری).

درصد مادران کودکان دریافت کننده کمک معیشت آموزش دیده در خصوص تغذیه در دوره سه ماهه: عبارت است از حاصل تقسیم تعداد مادران کودکان دریافت کننده کمک معیشت که در این دوره سه ماهه آموزش تغذیه دیده اند به تعداد کل مادران کودکان دریافت کننده کمک معیشت در دوره سه ماهه ضربدر ۱۰۰.

تعاریف مربوط به وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

سرانه تغذیه: مبلغی است ریالی که با هدف بهبود شاخص های سلامت و وضعیت تغذیه کودکان خانواده های نیازمند جهت تهیه سبد غذایی برای هر کودک تحت پوشش برنامه اختصاص می یابد.

کمک معیشت: مبلغی است ریالی که با هدف بهبود شاخص های سلامت و وضعیت تغذیه کودکان خانواده های نیازمند و بر اساس بعد خانوار به حساب سرپرستان خانوار با یارانه هر ماه واریز می گردد.

خانواده های نیازمند: خانواده هایی که بر اساس آزمون وسع و اطلاعات موجود پایگاه اطلاعات ایرانیان، نیازمند تشخیص داده می شوند.

کودک بهره مند: کودکانی که در نهایت پس از انجام آزمون وسع سرپرست خانواده، از کمک معیشت بهره مند می گردند.

منابع مالی: مبلغی است ریالی که از درآمد حاصل از هدفمندسازی یارانه ها به دست آمده و طبق قانون (ماده ۷ قانون هدفمند کردن یارانه ها) به حساب سرپرستان خانواده های واجد شرایط واریز می گردد.

فرم عملکرد برنامه کمک معیشت کودکان مبتلا به سوء تغذیه خانوارهای نیازمند
در هشت استان ناامن غذایی

دانشگاه علوم پزشکی سه ماهه سال ...

- ۱ تعداد کودکان دریافت کننده کمک معیشت در دوره سه ماهه
- ۲ تعداد کودکان بهبود یافته در دوره سه ماهه
- ۳ درصد کودکان بهبود یافته از طریق کمک معیشت در دوره سه ماهه
- ۴ تعداد مادران کودکان دریافت کننده کمک معیشت در دوره سه ماهه
- ۵ تعداد مادران کودکان دریافت کننده کمک معیشت آموزش دیده در خصوص تغذیه در دوره سه ماهه
- ۶ درصد مادران کودکان دریافت کننده کمک معیشت آموزش دیده در خصوص تغذیه در دوره سه ماهه

سبدهای غذایی

سبد غذایی کمکی برای کودکان ۱۲-۶ ماه دچار سوءتغذیه (غذای کمکی مورد نیاز روزانه)

پسر / دختر			ماده غذایی
وزن (گرم/نفر/ماه)	انرژی (کیلو کالری/نفر/روز)	وزن (گرم/نفر/روز)	
۶۰۰	۷۱/۲	۲۰	برنج
۴۵۰	۳۶	۱۵	ماکارونی
۶۰۰	۷۰/۲	۲۰	حبوبات / مغز دانه ها
۶۰۰	۱۶/۱	۲۰	سیب زمینی
۹۰۰	۸/۴۶	۳۰	سبزی ها
۹۰۰	۱۵/۱۲	۳۰	میوه‌ها
۶۰۰	۵۵/۸	۲۰	گوشت قرمز
۶۰۰	۲۵/۴	۲۰	گوشت سفید
۶۰۰	۲۵/۴	۲۰	تخم مرغ
۳۶۰۰	۹۹/۴۸	۱۲۰	لبنیات
-	۴۲۳	-	جمع

سبد غذایی کمکی کودکان ۲۴-۱۲ ماه دچار سوء تغذیه

پسر / دختر			ماده غذایی
وزن (گرم/نفر/روز)	انرژی (کیلو کالری/نفر/روز)	وزن (گرم/نفر/روز)	
۱۲۰۰	۱۴۲/۵	۴۰	برنج
۱۲۰۰	۹۶	۴۰	ماکارونی
۶۰۰	۷۰/۲	۲۰	حبوبات / مغز دانه ها
۹۰۰	۲۴/۲	۳۰	سیب زمینی
۳۰۰۰	۲۸/۲	۱۰۰	سبزی‌ها
۳۰۰۰	۵۰/۴	۱۰۰	میوه‌ها
۶۰۰	۵۵/۸	۲۰	گوشت قرمز
۶۰۰	۲۵/۴	۲۰	گوشت سفید
۱۲۰۰	۵۱	۴۰	تخم مرغ
۱۲۰۰۰	۳۳۲	۴۰۰	لبنیات
۷۳۵	۸۷۵	-	جمع

سبد غذایی کودکان ۲-۳ سال دچار سوء تغذیه

پسر / دختر			ماده غذایی
وزن (گرم/نفر/روز)	انرژی (کیلو کالری/نفر/روز)	وزن (گرم/نفر/روز)	
۱۵۰۰	۱۷۸/۲	۵۰	برنج
۱۲۰۰	۹۶	۴۰	ماکارونی
۶۰۰	۷۰/۲	۲۰	حبوبات
۹۰۰	۲۴/۲	۳۰	سیب زمینی
۴۵۰۰	۴۲/۳	۱۵۰	سبزی‌ها
۴۵۰۰	۷۵/۶	۱۵۰	میوه‌ها
۶۰۰	۵۵/۸	۲۰	گوشت قرمز
۶۰۰	۲۵/۴	۲۰	گوشت سفید
۱۲۰۰	۵۱	۴۰	تخم مرغ
۱۲۰۰۰	۳۳۲	۴۰۰	لبنیات
-	۹۵۰	-	جمع

سبد غذایی کودکان ۴-۵ سال دچار سوء تغذیه

پسر / دختر			ماده غذایی
(گرم/نفر/روز)	انرژی (کیلو کالری/نفر/روز)	(گرم/نفر/روز)	
۱۶۵۰	۱۹۶	۵۵	برنج
۱۲۰۰	۱۴۴	۴۰	ماکارونی
۶۰۰	۷۰	۲۰	حبوبات
۱۲۰۰	۳۲/۳	۴۰	سیب زمینی
۴۵۰۰	۴۲/۳	۱۵۰	سبزی‌ها
۶۰۰۰	۱۰۰/۸	۲۰۰	میوه‌ها
۶۰۰	۵۵/۸	۲۰	گوشت قرمز
۱۲۰۰	۵۱	۴۰	گوشت سفید
۱۳۵۰	۵۷	۴۵	تخم مرغ
۱۲۰۰۰	۳۳۲	۴۰۰	لبنیات
-	۱۰۸۱	-	جمع